

Iets uit de historie van het orgel in de Petruskerk te Woerden

door A.M. ten Hoeve

Nu er sinds enkele maanden een prachtige kleurenfoto van het orgel in de Petruskerk, met op de achterzijde vermelding van de huidige dispositie, te verkrijgen is, is het wel interessant om eens na te gaan, wat zich in de historie zoal rond het orgel heeft afgespeeld. Voor de gegevens daartoe putte ik uit een serie artikelen, die door Fr. van Schijndel, O.F.M. in het jaar 1925 werden geschreven voor de „Stichtse Post”. Fr. van Schijndel was destijds een inwoner van het klooster aan de Wilhelminaweg, die zich zeer voor de historie van Woerden interesseerde. Verder had ik nog inzage in het „Rapport inzake het Orgel in de Grote Kerk te Woerden” van de Orgelcommissie der Ned. Herv. Kerk en geschreven door wijlen de heer Lambert Erné. Een van de eerste vragen die belangstellenden meestal naar voren brengen is: „Hoe oud is dit orgel eigenlijk? ”

Die vraag is niet moeilijk te beantwoorden, omdat met zekerheid te zeggen is, dat het in 1768 werd opgeleverd. Maar dan komt men al gauw tot de volgende vragen: Was er dan voordien niets in de kerk en waarom juist in 1768 een nieuw orgel? Was het oude versleten, of wat was er eigenlijk aan de hand?

En daarmee zijn we dan meteen in de historie aangeland, want daarvoor moeten we bijna 100 jaar terug in de geschiedenis. Reeds vroeg heeft Woerden in de Grote Kerk orgels gekend. Voor 't eerst (zo schrijft Fr.v.S.) wordt er over orgels gesproken in de stadsrekeningen van 1458-1459. Of eigenlijk niet over orgels, maar over de kosten, die gemaakt werden om een onderzoek in te stellen naar orgels in Noordwijk. Veel later, omstreeks 1520, wordt er nog eens melding gemaakt van een organist, maar over de orgels zelf wordt weinig of niet gesproken. Daarom slaan we heel wat jaren over en beginnen bij het jaar 1672. Wat was er toen aan de hand?

Ons land kwam toen in oorlog met Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen. En de troepen van de Franse koning, Lodewijk XIV, drongen diep in ons land door. Ook Woerden heeft daar van geweten. In de beschrijving van Fr.v.S. lees ik:

„Zooals men weet werd Woerden op Sint Jan, 24 Juni 1672 door de Fransche troepen van Lodewijk XIV bezet. Drie maanden later, in den nacht van 10 op 11 Oct. kwam een afdeling Hollandsche troepen onverwacht voor de stad. Toen de Franschen den volgenden morgen de Hollanders ontdekten, sloegen zij aanstonds alarm. Zij schoten de twee 12 ponders af, die zij van Utrecht hadden meegebracht en vuurden met alle geweren, die zij slechts meester konden worden. Vervolgens ontstaken zij aan de Z.O. zijde van den torentrens of omloop een groot vuur van rijshout, tot een noodsein aan de Fransche troepen te Utrecht. Doch dit vuur door een hevigen wind aangewakkerd, stak weldra de brand in de van ouderdom hier en daar vermolmden torenspits, welke binnen korten tijd door de vlammen verteerd neerstortte, carillon en uurwerk in haar val meesleepende. De brandende balken vielen op het dak der kerk en deden dit, door geen steenen verwulft tegengehouden, met al wat in de kerk brandbaar was, en daaronder de orgels, in vlammen opgaan.”

Voor haar godsdienstoefeningen maakte de gemeente tijdelijk gebruik van het Weeshuis en in november van het jaar 1675 kon de herstelde kerk weer in gebruik worden genomen, doch zonder orgel.

In 1700-1702 werden toren en uurwerk hersteld, maar het orgel moest nog ruim 60 jaar wachten. Waarom moest torenherstel 25 jaar lang wachten en 't orgel nog langer? Dit alles is zeker niet toe te schrijven aan traagheid of laksheid van „onze vroede vaders”. We moeten ons wel even de situatie van die tijd voorstellen.

Bij de Reformatie had de overheid alle kerkelijke goederen overgenomen om te beheren en deze toestand duurde voort tot na de Franse Revolutie.

Pas in de „Franse tijd”, dat was dus na 1795, werd dit alles afgeschaft en moesten de kerken zelf hun goederen gaan beheren. (Een uitzondering hierop vinden we in Haarlem, waar het bekende orgel in de Bavo-kerk nog stadsorgel is.)

Toen het rampjaar 1672 dus teneinde was, zat de stadsoverheid met een afgebrande toren en een uitgebrande kerk. En ’t is wel zeker, dat er nog meer zaken op herstel wachtten.

De „stad Woerden” was toen nog niet zo groot en „rijke” inwoners zullen ook schaars geweest zijn. Door dit alles stond de overheid dus voor grote uitgaven.

De kerkelijke gemeente werd het eerst geholpen en zij kon na drie jaar (de oorlog was nog niet eens ten einde) haar gebouw weer in gebruik nemen. Toren en daarna ook orgel moesten nog heel wat jaren wachten. Niet alleen het beheer van de kerkelijke goederen geschiedde door de stadsoverheid, maar ook het salaris van de organist werd betaald uit de stadskas en daarom werd hij ook benoemd door het stadsbestuur.

In Woerden gingen er in de vroedschapsvergadering van 3 februari 1768 reeds stemmen op om voortaan dat salaris te laten betalen door de kerk. Men was hier dus reeds de „Franse tijd” vooruit.

Hoewel er van orgelspel nog geen sprake was, had men toch in 1767 al een organist benoemd en wel Evert Rittel, organist te IJsselstein. In de vroedschapsvergadering van 1 december werd er een reglement voor hem opgesteld en waarin o.a. werd bepaald dat hem „s-jaarlijks de somme van 250 gulden” zal worden betaald. Opmerkelijk is dat twee maanden later in de vergadering van 3 februari 1768 „bij meerderheid van stemmen wierd verstaan (= bepaald), dat het traktement van den organist nu en altoos uyt kercken-cassa zal worden betaalt, des zal het onderhoud van den ouden schoolmeester, Evert de Soete, van die tijd af worden betaalt uyt Stads-cassa”. De functie van schoolmeester-voorzanger-organist werd hier dus duidelijk in twee delen gesplitst, de één betaald door de kerk, de ander door de stad.

Het „bij meerderheid van stemmen” laat wel zien, dat er over deze zaak menig woordje gevallen zal zijn, temeer omdat al de andere besluiten omtrent de zaken van het orgel met „eenparige stemmen” werden genomen. Dat was al begonnen op 2 december van het jaar 1765. Zo lees ik bij Fr.v.S.:

„Toen heeft de vroedschap, op voorstel van den heer President Burgemeester met eenparige stemmen geresolveert het maken van een orgel in de kerk, alsmede omme tot support van de kosten, bij de burgers binnen en buyten de stad rond te gaan en in een boekje te laten inschrijven wat ieder daartoe zal gelieven te contribuieren, zijnde zoo tot ’t dirigeren van ’t te maakene orgel als tot de voorsz. intekening versorgt en gecommiteerd de beyde Heeren Burgemeesteren, mr. Dominicus Costerus en Adolf van der Win Js., alsmede de Heeren Vroedschappen Hermanus van Loon, Joost d’Hartog en Corstiaan de Jong”.

Ruim drie maanden later, in de vroedschapsvergadering van 20 april 1766 overhandigden de gemelde heren „het bestek en de afteekening, alsmede de staat van kosten van het nieuwe orgel, opgesteld door eenen Batsz (=Johan, Hendrik, Hartman Bätz), gerenomeerd orgelmaker te Utrecht.”

En na deliberatie werd eenparig goedgevonden het orgel aldus te laten maken. Veertien dagen later, 4 mei, werden zij verzocht „de penningen bij de in- en opgesetenen ten dien eynde ingeschreven te collecteren.”

Was er dus reeds in 1765 en daarna in begin 1766 reeds druk vergaderd over en ook besloten tot de bouw van een orgel, toch werd met de bouw zelf pas begonnen in 1767. Want in de vergadering van de vroedschap van 3 februari stelde de President-Burgemeester, Adolf van der Win Js., voor: „dat eenige der grafsteen en dienden te worden geroyeert (= verwijderd), ter plaatse alwaar de Colommen, ingevolge het bestek van den nieuwen orgel, zouden worden opgericht en wijders een gedeelte der kerk beschoten.”

Hadden de heren Commissarissen in die tussentijd misschien hun best gedaan om de benodigde gelden te collecteren, en waren ze daarin moeilijk geslaagd? Ze hadden daar toch ruimschoots de tijd voor gehad, negen maanden. Of hadden ze zich nu eens „langzaam gehaast”. Hoe het ook zij, aan het orgel werd vanaf februari 1767 gewerkt en de opbouw ervan vorder-

de gestadig. Met het benoemen van de organist werd wel haast gemaakt. Ik schreef immers al, dat een organist reeds benoemd was, toen de orgelbouwer nog maar pas met zijn werk begonnen was. Dat was in maart 1767.

De heer Joost d'Hartog deelde mede, dat Evert Rittel, de organist van IJsselstein „als een bequaam subject en van goed comportedement (= gedrag) mede om de vacature te deeser plaatse solliciteerde.” Er waren dus meerder liefhebbers. Maar de IJsselsteinse organist had voor : „dat desselfs huysvrouw lange jaren met goed succes aldaar een frans kostschool van jonge jufferen was houdende” en het niet denkbaar was, dat het naar Woerden overgebracht, zoude verminderen. De heren Vroedschappen hadden, ofschoon dit niets met het orgel te maken had er wel oren naar en belastten „de commissarissen van den orgel zig naar denselven Rittel te doen informeren en daarvan te rapporteren”. Op hun gunstig rapport werd Evert Rittel reeds 2 juni tot organist aangesteld op een tractement van 250 gulden 's jaars en „desselfs huysvrouw tot fransche mademoiselle en kostschoolhoudster op een tractement van 100 gulden 's jaars.” Zo hadden de heren Vroedschappen hun „koopmanschap” eens laten zien en twee vliegen in één klap geslagen. De organist schijnt enige maanden later zich al te Woerden te hebben gevestigd, minder met het oog op het orgel, dat nog lang niet klaar was, als wel om wille van de „Fransche kostschool”.

De kostschool kon dus alvast beginnen en om nu met het orgel voortgang te kunnen maken werd op 17 november „ter bevordering van den verderen opbouw der voorsz. orgel geresolveert, dat bij provisie de wekelijksche avondpredicatiën sullen cesseeren (= ophouden).” Niet alleen op zondagen, maar ook door de week, 's avonds, werden er godsdienstoefeningen gehouden. Voortaan zou men dus ook in de avonduren aan het orgel kunnen doorwerken. Een maand later werd „op het gemoveerde (= voorgestelde) van eenige leeden geresolveert, dat de wapens der vier Heeren Commissarissen, ter zaake van haar Edelens welwijze directie omtrent den opbouw van den orgel, vóór denselven sullen worden opgerigt”.

Deze wapenschilden hebben het orgel evenwel geen volle dertig jaar versierd, want bij de inval der Fransen in 1795 moesten ze met alle andere wapenschilden worden opgeruimd. Het jaar 1768 was nu aangebroken en de voltooiing van het orgel en dus ook de ingebruikneming zouden niet al te lang meer op zich laten wachten.

In de aantekeningen van Fr.v.S. lees ik nu:

„Op voorstel van de President Burgemeester werd in de vergadering van 1 maart vastgesteld en besloten „gelijk besloten en vastgesteld word mits deezen, dat de oudste Predicant, Wilhelmus Prins zal worden versogt om ter nagedachtenis van den heugelijken dag waarop den orgel zal worden ingewijt, des morgens een korte, dog gepaste redenvoeringe, nopens den opbouw en gebruijck van denzelve te houden”.

Opnieuw komt de koopmanschap van onze vaderen om de hoek kijken, want zo gaat Fr.v.S. verder: „De practische geest onzer voorvaderen kon deze schone gelegenheid niet laten voorbijgaan zonder er, ten voordele van het steeds meer te kort komende Sint Barbara-Gasthuis, munt uit te slaan „zullende”, zo gaan zij onmiddellijk verder „ten voorsz. dage voor dezer steede Gasthuys worden gecollecteerd, (en om) de toehoorders en aanwezenden op het bewegelijkst en krachtigste tot medelijden en ontferminge op te wekken en ter vermeerdering en aandrang van hunne liefdegaven onder anderen onder 't ooge brengen, dat in 't zelve huys worden gealimenteert (= gevoed, onderhouden), menschen van verschillende en verscheydene gezindheden en godsdiensten zonder enig onderscheid”.

Wij zien dominee Prins bij het overlezen van dit raadsbesluit het voorhoofd fronsen en een bedenkelijk gezicht zetten. Inderdaad, de hoogwijze heren Vroedschappen maakten zijn taak niet gemakkelijk door twee zo uiteenlopende stoffen - al hadden ze dan ook beide de bewerking van het gevoel op het oog - in een „korte, dog gepaste rede” behandeld te willen zien. Maar de vroedschap bekommerde zich niet om die bezwaren en ging in haar besluit onvervaard door : „dat om den voorsz. dag meerder te solemnisieren (= plechtig maken) de orgel zal zijn geaccompagneert met een concert van vocaal en instrumentaal musyc en datter bezorging van 't zelve zullen zijn gecommiteert en gequalificeert worden mits deesen:

mr.D.Costerus, Ds.Hendrik Reitz en den secretaris, mr.D.Swaving, zoo en in dier voegen als de-
zelfde zullen nodig oordelen te behooren."

Eindelijk is dan de dag der inwijding nabij en in de vroedschapsvergadering van 19 april 1768
gaf de President-Burgemeester „kennisse, dat de Heeren Commissarissen tot den orgel op
het favorabel en zeer gunstig rapport van twee der kundigste en bequaamste organisten met
en benevens den organist van deese stad, hebbende den orgel nauwkeurig geëxamineert en
opgenomen - hadden doen betalen den orgelmaker en is daarmede genoeg genomen".
Het bedrag was 7373 gulden, waarbij 400 gulden voor de trompet in het pedaal, die niet in
het oorspronkelijke bestek voorkwam.

„Vervolgens is den 5en May der aanstaande maand May gefixeert en vastgesteld tot de in-
wijding van 't orgel. Er zijn in deese vergadering Commissarissen tot het orgel met kerkmeeste-
ren gequalificeert (= gemachtigd) de graven in de kerke te laten verhogen en wijders de zar-
ken of steenen te doen vernieuwen. Alsmede Commissarissen tot het musycq om voor de
musicanten in de stadsherberge een maaltijd te besorgen."

Hoe de plechtigheid is verlopen vinden we heel in het kort in het „Rapport inzake het orgel
in de Grote Kerk te Woerden", samengesteld door wijlen Lambert Erné. Hij haalt daarin
aan, wat door Joachim Hess, organist van de Grote Kerk te Gouda en orgelhistoricus aldaar,
in zijn boek „Dispositi n der Merkwaardigste Kerkorgelen" werd geschreven.

Het instrument werd „des Voormiddags met eene zeer gepaste Leerreden plechtig Ingewijd
door Ds.W.Prins, over de woorden van Psalm CVIII : 2 - 5". terwijl vervolgens de ingebruik-
neming des namiddags met „Vocaal en Instrumentaal Musicq" werd besloten.

Naar Hess berichtte, werd het orgel vanzelfsprekend goedgekeurd, „dewijl deszelfs Maker was
een deugdzaam en eerlijk en teffens kundig Man".

In de stadsrekening van 1765 - 1766 (deze jaartallen doen vreemd aan!) vond Fr.v.S. nog
vermeld, dat „betaalt is, zoo wegens verdiensten van de knecht van Johan Henrick B tz, als
voor 't componeeren van 't musyck, gelijk meede van de musicanten wegens 't executeeren
(= uitvoeren) van 't selve bij de Inweijginge van 't orgel verrigt volgens memorie 227 gulden,
10 st."

Uit diezelfde rekening blijkt verder, dat aan mr. timmerman Jan Plemper 2735 gulden be-
taald werden voor „hout tot den orgel" en arbeidsloon. Verder aan beeldhouwer Schadé uit
Leiden 2149 gulden wegens verdienste en leverantie aan 't orgel. Die rekening werd hem
door de Commissaris mr.Dominicus Costerus 13 september 1768 voldaan „ingevolge tauxatie
van drie neutrale beeldhouwers", die voor hun moeite en reiskosten 99 gulden in rekening
brachten. Het orgel was in zes kisten door twee paarden gesleept ingevoerd en heeft met zijn
kast- en beeldhouwwerk 12257 gulden gekost.

Zo was het orgel dus geplaatst en in gebruik genomen, maar dat ook een nieuw orgel moet
worden onderhouden had men blijkbaar niet door. Of vond men misschien de prijs van
f.50,- 's jaars, door B tz bedongen te hoog? In ieder geval werd aan de orgelmaker opgedra-
gen (3 december 1771) om het orgel het volgend voorjaar schoon te maken. Dat dit ook in-
derdaad gebeurde en nog meer, blijkt uit de vergadering van 11 augustus 1772, toen de Pre-
sident - Burgemeester gemachtigd werd „om de rekening van den orgelmaker Baetz, belopende
een somma van 400 gulden, ter reparatie van den orgel verstrekt, te voldoen."

Evert Rittel, al eerder genoemd, bleef tot 1774 organist. Hij vroeg ontslag uit zijn functie
„om menigvuldige bezigheden" (hij was o.a. wijnhandelaar). Zijn opvolger was tot november
1795 in functie. Deze werd op zijn beurt opgevolgd door de blinde Jan Uurling, organist te
Amsterdam. Deze heeft het orgel bijna 50 jaar lang bespeeld.

En in die jaren is er nogal wat correspondentie gevoerd tussen de Kerkvoogdij (we zijn nu na
de „Franse tijd") en diverse orgelbouwers. En daaruit blijkt dat genoemde heer Uurling niet
een gemakkelijk persoon was.

In 1820 is er aan het orgel gewerkt en wel door Joh.C.Friederichs te Gouda, voor een bedrag
van 690 gulden (wegens „gedaane Repareeren"). Ook zijn toen de orgelkassen opnieuw ge-
schilderd.

Zestien jaar later berichtten de orgelmakers Bätz Comp. te Utrecht over gebreken die er bestonden aan het orgel. Waarschijnlijk heeft de Kerkvoogdij toen een onderzoek laten instellen door hen en gevraagd om een begroting in te dienen van de te maken kosten. Het bedrag vonden ze te hoog, maar Bätz kon een lager bedrag niet accepteren. „Uit belangstelling voor het voorvaderlijke werk” hadden ze een en ander toch al laag gesteld. Het herstelwerk is hem blijkbaar toch opgedragen.

In 1841 volgt er een scherpe briefwisseling over gebreken, die Uurling meende op te merken, in samenwerking met ene Koning, die mede het orgel moest keuren. Op opmerkingen van de beide heren beschuldigt Bätz hen van de „grootste onkunde in het vak, want de natuur laat zich niet dwingen en de orgelmaker, die zulks vermag, moet nog geboren worden, maar zal wellicht de waerelt nimmer betreden”.

Bovendien verwijt hij Uurling doofheid „bij zijn klimmende Jaaren”. Bätz heeft daarop wel diverse reparaties aan het orgel verricht, maar hij wilde de aangebrachte verbeteringen apart betaald hebben. Ze vielen volgens hem niet onder de jaarlijkse onderhoudskosten. Hij eindigt zijn correspondentie dan op de volgende wijze: „Ik kan niet voorbij hier aan te merken, dat ik al het onaangename mij aangedaan, minder aan het Collegie van Heeren Kerkvoogden toeschrijf, dan wel, rondborstig gezegd, aan den zwartgalligen Heer Uurling, die mij overleden braven Oom voor 36 jaaren reeds getraiterd heeft op gelijke wijze als thans mij, waarvan ik getuige ben geweest.....”.

In 1843 wordt B.J. Gabrij Azn. te Gouda met het onderhoud belast. Met de orgelbouwer Bätz was dus gebroken. Maar ook Gabrij kon de heren maar matig tevreden stellen. Klachten van de heer Uurling, dezelfde waarvoor in 1820 Friederichs te hulp geroepen was, brachten Gabrij ertoe om in een schrijven duidelijk te maken, dat van hem verwacht werd, het „aan het onmogelijk grenzende” te verrichten. In 1850 werd door hem nog een schoonmaakbeurt verricht en in 1853 overleed hij, opgevolgd door D.J.Gabrij, met wie een nieuw contract gesloten werd. In de correspondentie tot 1865 is er steeds sprake van vlekken en roest op de frontpijpen. Eén blaasbalg was reeds in 1863 vernieuwd; nu zou dat ook met de overige vier moeten worden gedaan. Of dit alles toen ook gebeurd is, is niet duidelijk na te gaan.

In 1889 werd de firma Gabrij weer aan de kant gezet, onder de mededeling dat het orgel 40 jaar lang niet goed door hem behandeld was. Men wendde zich weer tot de firma Bätz, die op dat moment geleid werd door J.F.R.Witte, orgelmaker te Utrecht. Deze heeft in dat jaar opnieuw herstelwerkzaamheden aan het orgel verricht.

Gelukkig is het steeds gebleven bij herstelwerkzaamheden van het pijpwerk, het schoonmaken en schilderen van de orgelkassen. Maar men heeft nooit pijpwerk verwijderd, gesloopt of iets dergelijks.

Ook niet toen in 1911 het orgel werd uitgebreid door de firma Mart. Vermeulen te Woerden. De geest van de tijd begon een stevig woordje mee te spreken, wat blijkt uit de nieuwe registers, die op een derde manueel werden bijgebouwd. Bovendien werden de klavieren van het oorspronkelijke orgel en het pedaalklavier vernieuwd en tevens werden klavierkoppelingen aangebracht.

In 1939 dreigde evenwel een ingrijpendere verandering in het oorspronkelijke orgel. De Vox Humana van het hoofdmanueel werd verplaatst naar het derde manueel en een Salicionaal werd daarvoor in de plaats gezet. Bovendien werd op het pedaal, evenals op het derde manueel een register bijgeplaatst.

Erg gelukkig is men met deze wijziging nooit geweest. Er was n.l. voor deze laatste wijziging een ander systeem toegepast, waardoor de bespeling altijd weer moeilijkheden bleef opleveren.

In het Rapport van de heer Erné, al eerder genoemd lezen we: „Vanaf 1959 stelde de kerkvoogdij pogingen in het werk te komen tot een verantwoorde restauratie van het oude werk, dat door Bätz in 1768 werd gebouwd en ondanks allerlei werkzaamheden aan het orgel het enige orgel uit die periode genoemd kan worden, waarin alle registers van de bouwperiode nog aanwezig zijn.

In 1960 moest er opnieuw ingegrepen worden. Een langdurige „droge” vorstperiode en de vernieuwde verwarmingsinstallatie in de kerk hadden lekkage in de windvoorziening veroorzaakt.

Op de avond vóór Kerstmis dreigden de blaasbalgen het te begeven. 'n Provisorische voorziening maakte het mogelijk om met de drukte rond Kerstmis en de jaarwisseling toch het orgel te bespelen, maar er moest toch definitief ingegrepen worden. De orgelbouwer Fa. Van Vulpen te Utrecht bracht een noodvoorziening aan, waarbij een deel van het orgel werd uitgeschakeld. Deze toestand duurde tot oktober 1968, toen door de fa. Van Vulpen het inwendige van het orgel werd overgebracht naar z'n werkplaats in Utrecht voor algehele restauratie.

In de voorafgaande jaren had de Kerkvoogdij met inschakeling van de Orgelcommissie der Ned.Herv.Kerk alle krachten ingespannen om de zaak financieel rond te krijgen.

Daarvoor is veel correspondentie gevoerd met „Monumentenzorg”, Provinciale- en Gemeentelijke instanties, ook nog in de jaren na 1968.

In de herfst van het jaar 1970 kon het gerestaureerde orgel weer in gebruik worden genomen. Dit gebeurde in een bijeenkomst, waarin de plaatselijke predikant Dr.J.Haitsma een korte rede hield over dezelfde tekstwoorden, die Ds.W.Prins in 1768 had gebezigd voor zijn korte rede, gevolgd door een bespeling van het orgel door de heer Hans Erné, zoon van de samensteller van het Rapport.

De dispositie luidt als volgt:

HOOFDWERK C - d'''

Prestant	16'
Baardpijp	8'
Roerfluit	8'
Quintadeen	8'
Octaaf	4'
Fluyt	4'
Quint	3'
Octaaf	2'
Nagthoorn	2'
Mixtuur	4-6-8-st.
Trompet	8'
Vox humana	8'

RUGWERK C - d'''

Prestant	8'
Holpijp	8'
Octaaf	4'
Nasaat	3'
Fluyt	4'
Superoctaaf	2'
Flageolet	1½'
Cornet	4-st.(disc.)
Mixtuur	3-4-5-6-st.
Trompet	8'

PEDAAL C - d'

Bordon	16'
Prestant	8'
Octaaf	4'
Fagot	16'
Trompet	8'

NEVENREGISTERS:

Copling Hw-Rw (Links en Rechts; gehalveerd)
 Copling Rw-Hw.
 Copling Ped.-Hw.
 Trambland tot Vox humana 8'
 Trambland Ruxpositief
 Winduytlading.
 3 Afsluytingen.

Hier volgt nog het onderschrift tegen het orgel in het Latijn, dat in het kort zijn geschiedenis vermeldt:

Duobis organis quibus ornatum antea hoc templum erat hostili igne combustis ao MDCLXXII novum organum construi decreverunt et locaverunt nibilissimi hujus urbis

Orgel in de Petruskerk te Woerden (foto Vooren - Woerden)

magistratus ao MDCCLVI cujus operis fabricatio sub amplissimorum consulum auspicio coepta ao MDCCLXVII et consummata fuit MDCCLVIII.

Dat is: nadat de twee orgels, waarmede deze kerk eertijds versierd was in het jaar 1672 door vijandelijk vuur waren verbrand, hebben de ZeerEdele Magistraten van deze stad in het jaar 1766 tot het bouwen van een nieuw orgel besloten en het aanbesteed. De vervaardiging van het werk is onder toezicht van de Edelachtbare Heeren Burgemeesters in het jaar 1767 begonnen en in 1768 voltooid.

Nog een historische aantekening, gevonden in het geschrift van Fr. van Schijndel, die doet zien hoe een deel van het geld, benodigd voor de bouw van het orgel bij elkaar gekomen is.

„Ontfangen van de Heer Burgemeester de Jong ten diensten van 't orgel 2400 gulden.

Ontfangen van de Heer Burgemeester Adolf van der Win Jansz. ter saake voors. 200 gulden.

Ontfangen voor 't orgel.

Ontfangen van de penningen in de stad gecollecteert tot het maken van het orgel 1305 gulden.

Ontfangen uyt de pannebakkerij ter saake voors. 230 gulden.

Nog van de huysluyden onder de poorterijs ten behoeve van 't voors. orgel 66 gulden, 12 st.

Ontfangen van wijlen den Hoogwelgeboren Heer Christiaan, Frederik, Anthonie, Grave van Bentinck, Heere van Varel en Kniphausen (Baljuw van Woerden) ter saake voors. 210 gulden.

Ontfangen van den Heer van Teylingen, Heere van Camerick, tot den opbouw van 't meerge-melde orgel 105 gulden.

Nog ontfangen van de navolgende personen, die absent waren bij 't doen van de voors. collecte, als eerstelijk:

Juffrouw Leliveld (schoonmoeder van Dr.Reitz) 52 gulden, 10 st.

van den Heer Hendrik van Beek 42 gulden.

van Dirk Zuydende 10 gulden, 10 st.

van A. van Wijk 1 gulden.

van Dirk Hoogland 2 gulden.

van den Heer Johan Okhuysen 5 gulden, 5 st. (totaal 4629 gulden, 17 st.)

Mooie Romeinse kano (boot nr. 5) gevonden tijdens het onderzoek naar het vierde Romeinse schip.

door P.C. Beunder

Precies op 15 oktober j.l., hervatte het Instituut voor Prae- en Protohistorie van de Universiteit van Amsterdam de opgravingsactiviteiten, naar een (vermoedelijk) groot schip, gezonken in de havenkreek aan de noordzijde voor het Romeinse Castellum te Zwammerdam. In januari van de afgelopen winter, had men immers tijdens de opgravingscampagne van twee andere Romeinse vaartuigen, aanwijzingen verkregen, dat nog een (vierde) groot schip in de haven gezonken moest liggen. De ontgraving daarvan was toen niet ter hand genomen uit organisatorische en financiële overwegingen en het gevondene: een gedeelte van de scheepswand ongeveer midscheeps, waarop een horizontaal liggende balk was gemonteerd, bestemd als basis voor waarschijnlijk een of andere installatie voor het lossen van scheepsladingen met zware (stenen) bouwmaterialen, was zorgvuldig afgedekt met plastic-folie en daarna met aarde opgevuld.

De eerste werkzaamheden bestonden uit het opnieuw blootleggen van het gevondene, gevolgd door het graven van een aantal dwarsgerichte zoeksleuven, teneinde de grootte van het onderhavige vaartuig te kunnen vaststellen.

Een van deze sleuven nu, ongeveer 20 meter westwaarts gegraven, leverde een stukje van een houtkonstruktie op, die uit een der sleufwanden naar buiten stak en die eerst nader moest worden onderzocht; te meer daar een en ander voortzetting van het onderzoek naar „boot 4” in de weg stond.